

150 anys del tren

Revista del Vinalopò, 10
novembre, 2007

CEL

Centre d'Estudis Locals del Vinalopó

Consell de redacció:

Miguel Ángel González, Laura Hernández,
Fco. Javier Jover, Ester Limorti, Mª Jesús
Navarro, Tomàs Pérez, Mª Carmen Rico,
Gabriel Segura, Joaquim Serrano,
Vicente Vázquez.

Secretaria:

Centre d'Estudis Locals del Vinalopó
Apartat de Correus 178
03610 Petrer

© Centre d'Estudis Locals del Vinalopó

Autors i autores

ISSN: 1139-7322

Dipòsit Legal: A-2-1999

Maquetació: Queridamilagros, S. L.

Impresió: Gráficas Azorín, S.L.

Amb el suport de:

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de parla catalana

Mancomunitat Intermunicipal
de la Vall del Vinalopó

Col·laboren:

Regidoria de Cultura i Patrimoni
Ajuntament de Petrer

INSTITUTO ALICANTINO DE CULTURA JUAN GIL-ALBERT
DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE ALICANTE

Índex

DOSSIER	7	El ferrocarril en los orígenes de la modernización social y económica del Valle del Vinalopó <i>Gabino Ponce Herrero</i>
	35	Una mirada a la historia del valle de Biar: la inauguración del ferrocarril en 1858 <i>Ramón Belda Díez</i>
	47	Viajes reales en ferrocarril por Sax <i>Vicente Vázquez Hernández</i>
	59	El ferrocarril y el avance de la industria eldense <i>José Luis Bazán López</i>
	67	El ferrocarril en Novelda, inicios y desarrollo <i>David Beltrá Torregrosa, Javier Lucas Gómez, José Ramón Ortega Pérez</i>
	79	La estación de Novelda y sus ferroviarios <i>José Ramón Ortega Pérez, David Beltrá Torregrosa, Javier Lucas Gómez</i>
VÀRIA	97	L'ensenyament en valencià a les Valls del Vinalopó <i>Pasqual Chulià i López</i>
	113	Aproximació a la fitonímia popular i l'etnobotànica de Crevillent <i>Vicent Josep Pérez i Navarro</i>
	137	Evolución arquitectónica de la iglesia parroquial de Aspe (1650-1737) <i>Cecilio Martínez Cerdán</i>
	165	Ascenso y consolidación social de las familias poderosas de Villena (siglos XVII-XVIII) <i>José Azorín Abellán</i>
	187	Árboles y montes del Vinalpó y l'Alacantí a mediados del siglo XVIII <i>José Ojeda Nieto</i>
DOCUMENTA	209	Públic i privat. Pèrdua de protocols notariais al Vinalopó (1249-1499) <i>Miguel-Angel González Hernández</i>
OP. CIT.	220	Ressenyes i recensions de: <i>Vicent Baydal Sala i Vicent Beltran i Calvo</i>
	224	Índex general, Revista del Vinalopó. <i>Números 1-10 (1998-2007)</i>

Públic i privat. Pèrdua de protocols notarials al Vinalopó (1249-1499)

al professor Juan Leonardo Soler Milla per compartir les seues docència i experiència en aquesta matèria tan complexa.

Les referències que es presenten en aquest treball sobre notaris de les comarques del Vinalopó a l'època baixmedieval, procedeixen de la consulta i recopilació durant diversos anys de notícies que hem recopilar als arxius històrics, així com de la lectura d'obres temàtiques medievals que s'han publicat als darres vint-i-cinc anys.¹Aquest treball vol donar a conèixer els noms dels notaris medievals, així com llur localització documental. Un segon objectiu, més complex, és determinar quants d'aquests notaris i els seus protocols notarials es conserven actualment i quin és el seu destí definitiu. Alguns d'aquests protocols notarials referents als pobles del Vinalopó es troben als arxius històrics de València i Múrcia. En altres casos desconexem si encara es conserven o, tal vegada, són sense catalogar.

Però sí sabem que alguns ajuntaments van destruint paulatinament aquests documents notarials, generalment per la ignorància que manifesten els representants públics i per la manca de tècnics qualificats.

Els protocols notarials: regulació i legislació.

Els protocols notarials representen una de les principals fonts d'investigació històrica, però a diferència de la documentació municipal, fins i tot la parroquial, no tenen cap lloc específic reservat on es conserven; aquí rau el difícil problema de llur localització². Sí, es cert que de l'antic regne valencià s'ha conservat un conjunt prou destacat a l'Arxiu del Col·legi del Patriarca

de València, a l'Arxiu del Regne de València³ i a l'Arxiu Municipal d'Oriola⁴. Però la conservació de protocols notariais, llevat d'aquestes institucions, és testimonial.

Aquest tipus de documents, des de la època medieval, sempre s'ha reconegut la importància de llur conservació al llarg del temps per a la seua comprensió a l'esdevenidor⁵. Es tracta de documents essencials, ja que són instruments de validació autèntificada per la signatura d'un notari de les decisions que conté. Sobre la consciència històrica de la seua importància arreu les disposicions de l'any 1298 del rei Jaume II d'Aragó⁶, on es regulava aquesta professió i llurs funcions a l'àmbit de la Corona d'Aragó⁷.

També als *Furs de València*⁸ s'especificava la necessitat de la signatura del notari per a donar validesa i autenticitat a una escriptura, amb dos testimonis i el segell. Aquesta regulació és ampliada a les Corts de 1329 per Alfons VI d'Aragó. Poc després, l'any 1358 el rei Pere IV d'Aragó regula que els testaments i co-

dicilis sien feyts e dictats en romanç⁹. A les Corts Generals de 1446 celebrades per Joan II d'Aragó es manifesta la necessitat d'agrupar els protocols dels notaris difunts en oficines d'altres notaris i evitar el costum que els hereus tingueren la custòdia o es pergueren. Per al compliment de l'ordre s'estableix una pena econòmica per als hereus dels notaris que no lliuraren els protocols que posseïren¹⁰.

Aquestes regulacions continuaren a les Corts de Toledo de 1502. Al llarg dels regnats de Ferran II d'Aragó i Isabel I de Castella destaquen les ordres reials on s'especificava l'obligació de recupar els protocols notariais dels notaris cesants o morts. La *Novísima Recopilación de las Leyes de España*, des de l'any 1503, estableix que els protocols foren registrats en un *libro de protocolo, encuadernado, de pliego de papel entero*¹¹. A partir d'aqueix moment les escriptures notariais passaren a formar volums encuadernats, que pràcticament és el format que es conserva actualment a diversos arxius històrics¹².

NOTAS

¹ Un extracte més extens d'aquest article fou presentat al I Congrés d'Història Comarcal organitzat per la Universitat Cardenal Herrera de València, març, 2007 (en premsa).

² En Alacant hi ha una important col·lecció a l'Arxiu Històric Provincial, on el professor Alberola Romà inicià els anys 1980 a nombrosos historiadors en el seu buidatge. Posteriorment, aquests treballs continuaren a l'Arxiu Municipal d'Alacant amb la professora Verònica Mateo de Ciències i Tècniques historiogràfiques.

³ Sobre la relació de protocols notariais conservats a l'Arxiu del Regne de València, RODRIGUEZ TRONCOSO, R. (1986): *Inventario de fondos notariales*. València. Aquesta obra és la base per a la realització del nostre article perquè hi apareix una relació de notari així com llur cronologia i les ciutats on actuaren els notaris.

⁴ Un dels motius fonamentals per a elaborar aquest treball és que el llistat sobre notaris de l'Arxiu Municipal d'Oriola no té cap cronologia ni índex de municipis, per la qual cosa cal saber prèviament el nom del notari que volem consultar, tasca difícil perquè en moltes ocasions no tenim constància dels notaris que exerciren en una època concreta en unes determinades poblacions.

⁵ Diverses universitats espanyoles tenen programes de conservació documental que inclouen els protocols notariais. La Universitat de Sevilla ha presentat recentment el treball de Pilar Ostos sobre aquest tema.

⁶ Des de la formació de la institució medieval de la Procuració General, l'ofici de notari apareix com a un dels

principals càrrecs públics. Cfr. CABEZUELO PLIEGO, J.V. (1994-1995): "Reflexiones en torno al oficio de la procuración como instrumento de la acción regia para el gobierno político del reino de Valencia. 1239-1348", *Anales Historia Medieval*, 10, Alacant, ps. 21-34. id., *La Curia de la Procuración. Estructura de una magistratura medieval valenciana*. Alacant, 1998. id., "El poder real en la Murcia aragonesa a través del oficio de la Procuración, 1296-1304", *Anales Historia Medieval*, 11, Alacant, 1996-1997, ps. 79-110.

⁷ BLASCO MARTINEZ, M^a. R. (1979): "El notario y el protocolo notarial en la legislación alicantina del reino de Valencia", *Revista Instituto Estudios Alicantinos*, 26, p. 9.

⁸ *Furs e ordinations fetes per los gloriosos Reys de Aragó als regnicals del regne de València*. València, 1976. Ed. Facsímil.

⁹ BLASCO MARTINEZ, El notario y el protocolo notarial..., o. (opus) c. (citatum), p. 21.

¹⁰ *Ibid.*, (ibidem), o. c., p. 19.

¹¹ A.M.M. (Arxiu Municipal de Múrcia), *Novísima Recopilación de las Leyes de España*, op. cit. (notariats any 1503).

¹² Destaquen els protocols medievals conservats als arxius històrics d'Elx, Biar i Villena. A l'arxiu històric de Montfort foren destruïts recentment per a habilitar noves oficines per als regidors, ja que la documentació era massa voluminosa. Als arxius de Monòver i Novelda es conserva una extensa sèrie de protocols notariais de l'Edat Moderna.

Una de les regulacions més importants per a la història dels protocols medievals en general, i per als nostres pobles en particular, fou la reial ordre del Consell de Castella de gener de 1735, per la qual s'obligava a cada ciudad, villa y lugar a confeccionar una relació de los todos los Protocolos de los Escribanos, difuntos, en los lugares en donde aquellos huviesen tenido su residencia y hecho el registro general de ellos y de los que se encontrasen Archivados y en poder de algunos herederos de tales escribanos... se inventarien todos y arreglen por el Alfabeto en los Archivos de las Casas de Ayuntamiento todos los Protocolos, que según los años de sus residencias pertenezcan a cada Población y para que con puntualidad se cumpla¹³.

Aquesta orde permeteix fer una relació detallada dels notaris que havien actuat a l'àmbit local, però alhora manifestà la gran dispersió geogràfica dels protocols, així com el reconeixement del desconeixement del lloc de localització de molta d'aquesta documentació. Possiblement, el conjunt documental sobre els notaris de la Baixa Edat Mitjana i l'Edat Moderna es conserve als expedients de la secció de Consejos de l'Arxiu Històric Nacional i es pot conèixer on es trobaven els protocols més antics a l'any 1735. Unes dècades després, el 1765, Carles III creà l'*Archivo de Escrituras Públicas de Madrid*¹⁴. Aquest fou el primer arxiu de protocols notariais, origen de l'interès per la conservació d'aquest tipus de documentació. Un segle després, l'any 1862 es publicà la orde on s'especifica que els protocols notariais de les viles es concentren a les capçaleres dels partits judicials. S'inicia

així els trasllats massius i llur concentració. Sorgiren així els arxius notariais públics que coneixem actualment. Però, una part important de la documentació alacantina fou venuda com a paper vell a les indústries papereres d'Alcoi i Cocentaina al llarg del segle XX¹⁵.

Aquests tipus de regulacions destaquen la importància de la documentació notarial, aiximateix ens evidencien un problema que acompanya a aquesta documentació primària, la seua continuada dispersió. La dificultat de trobar els protocols notariais és per la inexistència d'una institució pública autonòmica o municipal on es concentren i conserven els documents notariais. Sí, és cert que a la cancelleria reial es conserven prou d'escriptures públiques, però a l'àmbit de les ciutats i viles valencianes treballaren nombrosos notaris dels que ara per ara no en tenim cap notícia¹⁶.

Una font d'informació i investigació imprescindible.

Primerament hem de destacar que la custòdia dels protocols notariais no depen dels arxius municipals, sinó del notari degà dels antics partits judicials, per la qual cosa, dificulta llur consulta pels investigadors. Aquesta dependència dels notaris ha motivat que la conservació de les escriptures públiques siga deficient. Però el dipòsit als arxius locals d'aquesta documentació no significa la seua total conservació, ja que una difusió sense unes normes específiques de consulta suposaria també la seua desaparició¹⁷.

NOTAS

¹³ A.M.M.C. (Arxiu Municipal Montfort), papers varis, s.d. Aquesta ordre afectà a totes les ciutats espanyoles i fou redactada pel Consell de Castella al regnat de Felip V.

¹⁴ BLASCO MARTINEZ, El notario y el protocolo notarial..., o. c., p. 21.

¹⁵ Als anys 30 i 70 del segle XX la indústria paperera d'Alcoi comprà els denominats parers vells, que eren part dels arxius d'Elda, Asp i Montfort., El cronista d'Asp, Esteban Martínez i el dramaturg Fernadno Martínez, testimonien aquests fets. La pràctica de cremar parers

vells continua als ajuntaments del Vinalopó al selge XXI, fets que no són denunciats pels tècnics municipals per a evitar repressàlies polítiques.

¹⁶ El notari redactava l'escriptura davant dos testimonis i del document original es feien les còpies necessàries, *protocollum*.

¹⁷ És habitual que diversos cronistes així com distints membres de les corporacions municipals del Vinalopó disposen dels llibres de protocols notariais com si foren de la seua propietat.

Els protocols notarial són una documentació imprescindible en qualsevol investigació històrica per la riquesa, varietat i informacions quotidianes de continguts. La majoria dels protocols antics tenen un paralelisme amb els protocols actuals ja que les fórmules i l'obligatorietat de registrar les propietats es manté al llarg dels segles¹⁸. Les escriptures públiques reflecteixen la vida quotidiana de les persones que habitaren les comarques del Vinalopó: compres, vendes, contractes matrimonials, dots, concòrdies, cessions, testaments, herències, arrendaments, èpoques, donacions... Una gran varietat temàtica que ens possibilita el coneixement de l'ordenació del territori, dels seus propietaris, dels seus conreus i llur comerç, de la seua producció, la transmissió de la propietat, dels arrendaments urbans i rurals, de les condicions de treball dels monuments més simbòlics -esglésies, ermites, castells-, de les referències econòmiques de les terres dels mudèjars, cristians i jueus del migjorn valencià, de les relacions entre els diferents grups socials... Tot un seguit de temes de magnitud i importància local i comarcal, perquè a la majoria dels protocols trobem escriptures de diversos municipis, per la qual cosa podem conèixer diversos aspectes que ultrapassen l'àmbit local.

Les responsabilitats a les administracions públiques.

Quan a la dècada de 1990 es difongueren les noves tecnologies (informàtica, càmeres

digitals, internet...), a l'administració autonòmica -delegada de les competències en matèria cultural i de patrimoni- no es plantejà cap projecte conjunt i unitari perquè les administracions locals tingueren els mecanismes i recursos suficients per a la reproducció i conservació d'aquestes fonts documentals. La conservació del patrimoni documental no forma part dels programes polítics locals, per la qual cosa és necessària una llei de les Corts valencianes que obligue i financie la conservació de la documentació notarial. Però la llei¹⁹, per sí mateixa, no seria eficaç sinó s'habilita una àrea concreta a les conselleries valencianes per a fiscalitzar les actuacions municipals.

Relació de notaris de les terres valencianes (1249-1499).

Les fonts d'informació per a la localització dels noms dels notaris, el municipi principal on va exercir de notari, és una tasca lenta i feixuga. La taula mostra diversos municipis de les comarques del Vinalopó i llurs respectius notaris medievals. Aquesta taula s'ha ampliat amb referències d'altres notaris o d'altres poblacions; per exemple, els notaris d'Elda escripturaven documents d'Elda i també de poblacions veïnes (Monòver, Petrer, Novelda...). Aquest llistat s'ampliarà quan la tesi de doctorat de Juan Leonardo Soler Milla es publique, ja que les seues investigacions s'han centrat a l'estudi i buidatge de les sèries de protocols notarials de l'àmbit català.

Taula1

Llistat cronològic dels notaris medievals de les terres alacantines (1249-1499).

Any	Municipi	Notari	Referències	Font
1249	Cocentaina	Geraldí de Torroellas ²⁰		A.M.A.I., cort del justícia 1313.
1249	Cocentaina	Dominici de Cepillo		A.M.A.I., cort del justícia 1313.
1251	Alacant	G. Dezcorn		Hinojosa Montalvo, 1990: 463.
1264	Alacant	Guillén del Toro		A.C.M., pergami núm. 15.
1296	Oriola	Pere de Liminyana		A.M.O., XVII, 2588.
1296	Alacant	Mateu Febrer		A.M.A., arm. 16, caixa I, núm. 1.
1298	Castalla	Jacme Destadella		A.M.A.I., cort del justícia 1333.

Any	Municipi	Notari	Referències	Font
1304	Alacant	Johan Raols		A.M.E., pàgines d'or.
1305	Villena	Johan Gil		A.M.E., pàgines d'or.
1305	Elx	Martí Martínez		A.C.M., inventari, f. 132.
1307	Oriola	Pere Talsa		A.M.E., pàgines d'or.
1307	Oriola	Guillermo de Ernestos		A.M.E., arm. 2, núm. 3.
1307	Oriola	Francesc Ballester		A.M.E., arm. 2, núm. 3.
1308	Oriola	Guillelmi de Sinerstas		M.A., arm. 1, f. 39 (priv.).
1308	Alacant	Thome de Pina		Hinojosa Montalvo, 1990: 463.
1310	Penàguila	Gil de Calatayud ²¹		A.P.P. (València)
1310	Elx	Pere Julian		A.M.E., privilegis notables.
1312	Elx	Jacme Julian		A.M.E., pàgines d'or.
1316	Elx	Iacobus Fire		A.M.E., privilegis notables.
1321	Elx	Francesc Encalla		A.M.E., pàgines d'or.
1323	Guardamar	Bernat Tavila	Elx	A.M.E., pàgines d'or.
1337	Alacant	Petro Godinus		A.M.A., arm. 16, caixa 1, núm. 1.
1337	Elx	Ferrando Martines		A.M.E., pàgines d'or.
1369	València	Bernat Despuig	Elda	A.C.A., cancelleria, reg. 744.
1380	Elx	Jacme Trilles		A.M.E., consells, 1.
1382	Elx	Antoni Fire ²²		A.M.E., privilegis notables.
1384	Elx	Francesc de Mealla		A.M.E., pàgines d'or.
1384	Elx	Joan de Castells		A.M.E., pàgines d'or.
1384	Elx	Lorenç Pinyol		A.M.E., pàgines d'or.
1388	Elx	Petrus Batallerii		A.M.E., pàgines d'or.
1393	Elda	Pere Gavet		A.M.O., privilegis.
1395	Oriola	Johan Monsi		A.M.O., privilegis.
1395	Elx	Pere Cornella		A.M.E., pàgines d'or.
1419	Biar	Guillem Granyana		A.R.V., racional, 9166.
1424	Elx	Johan Cornella		A.M.E., protocols, 48.

NOTAS

¹⁸ Existeixen treballs sobre metodologia clàssica i moderna per a treballar aquesta documentació històrica com són els de José Bono de la Universitat de Sevilla o els de Larrea Pugaroles.

¹⁹ Per exemple, la Llei Reguladora d'Activitats Urbanisatòries –fins a febrer de 2006– estableix l'obligatorietat d'informes arqueològics i d'impacte ambiental per a les obres urbanes. Cal sumar-li la llei sobre Patrimoni Històric-Artístic Valencià que és un punt de partida a afegir als projectes urbanisatòries dels municipis valencians.

²⁰ Les referències sobre els protocols més antics de *Geraldí de Torroellas, Domini de Cepillo i Jacme Destadella*, en BAÑO ARMIÑANA, R. (1987): "Registros reales de los siglos XIII-XIV en el Archivo Municipal de Alcoy", *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, 6, Alacant, ps. 207-228.

²¹ BAÑO ARMIÑANA, R. (1981): "Contribució a l'estudi de las sublevacions d'Al-Azraq en les comarques de L'Alcoia i del Comtat", *Revista Instituto Estudios Alicantinos*, 33, ps. 39-69. Aquest autor precisa que en la sèrie de llibres de Cort de Justicia de l'arxiu de Cocentaina apareixen referències als notaris medievals d'aqueixes comarques.

²² Una relació bastant completa sobre notaris medievals NAVARRO ESCOLANO, A. M^a, (1982): "Signos notariales medievales de la colección de pergaminos del Archivo Histórico Municipal de Elche", en *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, 1, Alacant, ps. 207-220. A aquest article es relacionen 22 notaris, la majoria d'Elx, però també d'Oriola, Guardamar i Alacant.

Any	Municipi	Notari	Referències	Font
1425	Elx	Pere Sanchez		A.M.E., protocols, 49.
1426	Oriola	Vidal Liminyana		A.M.O., contestador.
1426	Elx	Pere Cornella		A.M.E., privilegis notables.
1429	València	Pere Bataller	Elx	A.M.E., consells, 6.
1430	Biar	Joan Crespo		A.R.V., real, 625, 5º, fol. 15.
1438	Oriola	Pere Volpelleres		A.M.O., lib. Priv., núm. 2588.
1438	Oriola	Johan de Fontes		A.M.O., lib. Priv., núm. 2588.
1439	Oriola	Joan de Quexans		A.M.E., privilegis notables.
1440	Castalla	Andrés Bernat	Elda	A.M.X., protocols, 1.
1442	Elche	Johan Gomiz		A.M.E., protocols, 54.
1442	Oriola	Joan Cascant		A.M.O., contestador.
1443	Oriola	Aparici Gonçalves		A.M.E., pàgines d'or.
1443	Oriola	Nicolai Petri		A.M.E., pàgines d'or.
1444	Elx	Pere Martínez		A.M.E., consells 1444.
1445	Oriola	Bernat Vives	Elche	A.M.O., contestador.
1447	Biar	Joan Casanova		A.R.V., batllia, fol. 61.
1448	Xixona	Pedro Colomines		A.M.X., protocols, 265.
1455	Dénia	Joan Cardevilla		A.R.V., batllia 1152, f. 1177.
1456	Castalla	Juan Pérez	Petrer	A.M.X., protocols, 2 y 7.
1458	Caudete	Pere Marí	Villena	A.R.V., batllia 1152, f. 1541.
1459	Oriola	Pere Volpelleres		A.R.V., real, 90.
1462	Alacant	Francesch de Riús ²³	Novelda	A.R.V., racional 4561, f. 4.
1463	Elx	Luis Palau		A.M.E., protocols 1463.
1465	Elx	Joan Caro		A.M.E., protocols Palau.
1466	Alcoi	Pere Martí		A.M.A.I., protocols, 1466.
1466	Biar	Pere Romana		A.R.V., real 421, f. 56.
1468	Alacant	Guillén Pasqual		A.C.P., protocols Beneito.
1471	València	Guillem Peris	Elda	A.C.P., any 1471.
1472	Elx	Bartomeu de Quexans		A.M.E., protocols, 1472.
1472	Alacant	Pascasium Bernabeu		A.R.V., batllia, per. 1041.
1474	Oriola	Joan Vives		A.R.V., real, 111.
1483	Elche	Jacme Liminyana		A.M.E., any 1483.
1483	Alacant	Joan Beneito		A.C.P., any 1483.
1484	Elx	Joan Quexans	Asp	A.M.E., protocols, núm. 8.
1485	Elx	Pere Bataller		A.M.E., protocols, 1485.
1485	Elx	Anthoni Ferri		A.M.E., prot. Liminyana.
1488	Villena	Juan Ruiz		Soler García, 1987: 185.
1488	Villena	Pero Romana		Soler García, 1987: 185.

NOTAS

²³Referències als seus protocols en A.C.P., protocols de Joan Beneito, any 1483.

Any	Municipi	Notari	Referències	Font
1489	València	Luis de Arinyo	Elda	A.R.V., batllia.
1490	València	Guillem Peris	Elda	A.C.P., sig. 1698.
1490	Biar	Pere Romana	Biar	A.R.V., batllia, 1159.
1495	Xixona	Jaime Aracil		A.M.X., protocol 266.
1497	Elx	Bartolomé Despuig		A.M.E.
1499	Cabdet	Johan Pons	Villena	A.R.V., batllia.
1499	València	Miguel Frigola	Elda	A.R.V., batllia.

Font: la confecció d'aquesta taula s'ha realitzat seguint la bibliografia referenciada a aquest article. Elaboració pròpia.

S'ha elaborat un llistat cronològic que pot ser ampliat amb una taula alfabètica. Es cita el municipi on va exercir amb seguretat el notari esmentat, a banda de possibles desplaçaments a d'altres poblacions, així com els notaris valencians que tenen escriptures d'algunes poblacions alacantines. Per acabar, es cita l'arxiu on localitzem la referència o podríem trobar el protocol notarial. Actualment no podem determinar quins protocols medievals es conserven als diferents arxius alacantins, ja que no s'ha fet cap estudi sobre el tema, però es important fer-ho ja que som davant d'una documentació en procés de desaparició, al menys a l'àmbit local.

Sigles utilitzades.

A.C.A. Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona).
A.C.A. Arxiu de la Catedral d'Alacant.
A.C.M. Arxiu de la Catedral de Múrcia.
A.C.P. Arxiu del Col·legi del Patriarca (València).
A.C.V. Arxiu de la Catedral de València.
A.M.A. Arxiu Municipal d'Alacant.
A.M.Al. Arxiu Municipal d'Alcoi (Alacant).
A.M.E. Arxiu Municipal de Elx (Alacant).
A.M.O. Arxiu Municipal d'Oriola (Alacant).
A.M.X. Arxiu Municipal de Xixona (Alacant).
A.P.P. Arxiu Parroquial de Penàguila (Alacant).
A.R.V. Arxiu del Regne de València (València)

BIBLIOGRAFIA.

ALBEROLA ROMA, A. (1983):
Catalogación de los protocolos notariales del notario Martí Moliner, 1633-1650. Archivo de la Marquesa del Bosch (Alicante), Alacant.

BAÑO ARMIÑANA, R. (1981):

"Contribución a l'estudi de las sublevacions d'Al-Azraq en les comarques de L'Alcoiá i del Comtat", *Revista Instituto Estudios Alicantinos*, 33, ps. 39-69.

(1987): "Registros reales de los siglos XIII-XIV en el Archivo Municipal de Alcoy", *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, 6, Alacant, ps. 207-228.

BARCELO TORRES, M^a. C. (1982):

"Inventario de documentos árabes alicantinos", *Revista Instituto Estudios Alicantinos*, 37, ps. 53-66.

BLASCO MARTINEZ, R. (1979):

"El notario y el protocolo notarial en la legislación foro del reino de Valencia", *Revista Instituto Estudios Alicantinos*, 26, ps. 7-24.

(1980): *El Archivo de Protocolos Notariales de Jijona 1440-1707*, Alacant.

(1981): "Los fondos documentales del archivo notarial de Cocentaina", *Revista Instituto Estudios Alicantinos*, 34, ps. 117-126.

- BONO J. (1979): *Historia del Derecho Notarial*, Madrid.

CABANES CATALA, M^a. L. (1983):

un formulario notarial conservado en Jijona", *Revista Instituto Estudios Alicantinos*, 40, ps. 69-88.

(1984): "Fuentes para la historia del notariado: nombramientos y juramentos de notarios alicantinos", en *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, 3, ps. 309-332.

CABANES PECOURT, M^a. D. (1987):

"Escribanos y notarios en el repartiment de Valencia", *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, 4-5, Alacant, ps. 287-304.

CABEZUELO PLIEGO, J. V.

(1988-1989): "En torno a la creación y funcionamiento de la Gobernación General de Orihuela", *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, 7, Alacant, ps. 159-180.

- (1996-1997): "El poder real en la Murcia aragonesa a través del oficio de la Procuración, 1296-1304", *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, 11, Alacant, ps. 79-110.
- CARCEL ORTI, M^a. M. (1984):
"Catálogo de formularios notariales del archivo parroquial de Ayora", *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, 3, Alacant, ps. 333-379.
- CENS-GUIA D'ARXIVS DE LA PROVINCIA D'ALACANT. València. 1995.
- ESTAL GUTIERREZ, J.M. del (1983):
"Traslado notarial inédito de ciertos fueros otorgados a la ciudad y reino de Valencia (1251-1302). Estudio y transcripción", *Revista Instituto Estudios Alicantinos*, 40, ps. 25-68.
Furs e ordinations fetes per los gloriosos Reis de Aragó als regnícòls del regne de València. València. 1976. Ed. Facsímil.
- GONZALEZ HERNÁNDEZ, M.A. (2002):
Musulmans, jueus i cristians a les terres del Vinalopó (1404-1594). Petrer.
- GONZALEZ HERNÁNDEZ, M.A. y PICATOSTE NAVARRO, P.C. (2006):
Rojales: de alquería medieval a villa real (1243-1773). Alacant.
- GONZALEZ HERNÁNDEZ, M.A. (en prensa):
Relación de notarios y protocolos notariales medievales alicantinos (1249-1499). Curso de doctorado "Sociedad y Estado siglos XIV-XX". Universitat d'Alacant.
- HARVEY, L.P. (1971):
"The Arabic dialect of Valencia in 1595", *Al-Andalus*, 36, Madrid-Granada, pp. 81-115.
- HINOJOSA MONTALVO, J. (1986):
Documentación medieval alicantina en el Archivo Reino Valencia I. Alacant.
(1988): "Cristianos, Mudéjares y Granadinos en la Gobernación de Orihuela", *IV Coloquio de historia medieval andaluza*, Almería, pp. 323-342.
(1989): "El municipio valenciano en la edad media: características y evolución", *Estudis Baleàrics*, 23, Mallorca, pp. 39-59.
(1990): *Textos para la Historia de Alicante*. Historia Medieval. Alacant.
(1993): "La renta feudal de los mudéjares alicantinos", *Señorío y feudalismo en la península ibérica ss. XII-XIX*, Saragosa, pp. 105-129.
(1994): *La morería de Elche en la Edad Media*. Teruel.
(1995): *Biar. Un castillo de la frontera valenciana en la Edad Media*. Alacant.
- (2000): *Esclavos, nobles y corsarios en el Alicante medieval*. Alacant.
- IGUAL LUIS, D. y SOLER MILLA, J.L. (en prensa):
"Una aproximació al comerç marítim de les comarques castellonenques (segles XIII-XV)", *Millars*, Castelló (indito).
- LABARTA, A. (1980):
"Inventario de los documentos árabes contenidos en procesos inquisitoriales contra moriscos valencianos, conservados en el Archivo Histórico Nacional (legajos 548-556)", *Al-Qantara*, I, Madrid, pp. 115-164.
- LARREA PUGAROLÉS, J. (2007):
Los archivos notariales: qué son y cómo se tratan. Gijón.
- LLORENS ORTUÑO, S. (2001):
Libro de privilegios y reales mercedes concedidas a la muy noble y muy leal ciudad de Orihuela. Alacant.
- MARSILLA DE PASCUAL, F. (1994-1995):
"Notariado eclesiástico de la iglesia de Cartagena (s. XV): 1.- Los signos notariales", *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, 10, Alacant, ps. 233-260.
- NAVARRO ESCOLANO, A. M^a. (1982):
"Signos notariales medievales de la colección de pergaminos del Archivo Histórico Municipal de Elche", en *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, 1, Alacant, ps. 207-220.
(1984): "Un notal ilicitano en el tránsito de la Edad Media a la Moderna", *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, 3, Alacant, ps. 333-379.
- OSTOS SALCEDO, P. (2005):
Notariado, documentos notariales y Pedro Gómez de Hoces, veinticuatro de Córdoba. Sevilla.
- PARDO RODRIGUEZ, M^a. L. (2002):
Señores y escribanos: el notariado andaluz entre los siglos XIV y XV. Sevilla.
- RODRIGUEZ TRONCOSO, R. (1986):
Inventario de Fondos Notariales del Archivo del Reino de Valencia. Valencia.
- SOLER GARCIA, J. M^a (1987):
La Relación de Villena de 1575. Alacant.
- SOLER MILLA, J.L. (en prensa):
Mercado y actividad comercial en Valencia e el siglo XIV: rutas, mercaderes e intercambios. Tesis doctoral.
(2004): *Métodos comerciales y rutas mercantiles marítimas en Valencia durante la primera mitad del siglo XIV*. Treball d'Investigació. Alacant.
- TRENCHS ODENA, J. (1974):
"Bibliografía del notariado en España siglo XX", en *Estudios históricos y documentos de los Archivos de Protocolos*, IV, Madrid, ps. 193-230.